

Bijzondere enquête onder leden Coöperatie Laatste Wil leert:

LAATSTEWILMIDDEL KOMT DICHTBIJ

De Coöperatie Laatste Wil (CLW) beijvert zich voor het autonoom regisseren van het eigen levenseinde zonder tussenkomst van hulpverleners. Aan de wieg hiervan staat het voorstel van oud vicevoorzitter van de Hoge Raad, Huib Drion. In 1991 bepleitte hij in NRC-Handelsblad de mogelijkheid voor oude mensen om over een humaan stervensmiddel te beschikken. Drion vroeg zich af met welk recht de overheid dit mensen mag onthouden. Hij kon geen universeel steekhoudend argument bedenken. Met hem denken wij dat die argumenten er inderdaad niet zijn. De religieuze bezwaren gelden alleen voor aanhangers. Persoonlijke moraal kan een ander niet worden opgelegd. Ook niet als de aanhangers ervan overtuigd zijn dat hun moraal afkomstig is van een bovennatuurlijke macht.

Mogen sterven bij een voltooid leven heeft veel aandacht sinds 2010. Recent werd het zilveren pact, ‘Waardig ouder worden’ gesloten door de Christen Unie, Omroep Max en KBO-PCOB als tegenhanger van de ontwikkelingen voor een waardig levenseinde bij voltooid leven. Het door het pact uitgebrachte manifest pleit voor een waardig leven voor ouderen. Daar is natuurlijk iedereen, ook de CLW, vóór. Maar bij een waardig leven hoort onlosmakelijk ook een waardig levenseinde waarin mensen eigen wegen gaan.

Voor de mogelijkheid die Drion opperde, is in de samenleving al jaren een groot draagvlak. De benaming ‘pil van Drion’ maakte moeizaam plaats voor laatstewilpil of laatstewilmiddel. De discussie bleef en blijft nog vaak hangen in angst voor misbruik en voor onbedoelde devaluatie van ouderdom: ouderen zouden zich bij het beschikbaar komen van een laatstewilmiddel overbodig gaan voelen en zo zou druk kunnen ontstaan om uit het leven te stappen. Opvallend is dat het laatste tegenargument nooit van ouderen komt, maar van veertigers en vijftigers. Vaak aangevoerd door christelijke politici die zich al jaren realiseren dat hun echte argument – het mag niet van God – geen indruk meer maakt. Hoe dan ook, jaren bleef het ideaal van Drion een wenkend perspectief, maar liet effectuering op zich wachten. De CLW is opgericht om veilige beschikbaarheid van middelen, de zogeheten autonome route naar de dood, te realiseren en maakt hierin duidelijke vorderingen. Zij streeft naar:

- Legale verkrijging van middelen. De route om aan middelen te komen is nog strafbaar, waardoor de autonome route vooralsnog gecriminaliseerd is. Dat verdraagt zich niet met de

fatsoenlijke wens om te kunnen beschikken over humane stervensmiddelen. De CLW wil een legale beschikbaarheid in eigen land.

- Garanderen van kwaliteit van de middelen.
- Optimale regeling en bewaking van zorgvuldige distributie/verkrijgbaarheid en opslag/in bewaring hebben of geven van middelen.
- Mogelijk maken dat mensen de rust ervaren als zij over een laatstewilmiddel kunnen beschikken.
- Kanaliseren van verzet tegen pogingen om de laatstewilpil categoriaal weg te houden. Nu is er vaak nog eindeloze discussie over voor en tegen. Die is vruchteloos. De CLW streeft naar een eenduidige praktijk. De basis hiervan is de vrijheid om zorgvuldig over het middel te kunnen beschikken en afwezigheid van elke dwang en opgelegde moraal, ook en vooral de morele of juridische dwang er niet over te mogen beschikken. Zoals Drion zei: “Ben ik dan een schoft als ik dit vraag?”

De CLW realiseert zich dat de weg van ideaal naar werkelijkheid hobbels kent. Om die te slechten, is zij in gesprek met de overheid om een proeftuin voor veilige beschikbaarheid van een laatstewilmiddel te organiseren. Tegelijkertijd wordt steeds duidelijker dat veel mensen al beschikken over (royaal) voldoende middelen waarmee zij op een waardige manier het sterven zelf ter hand kunnen nemen. Deze aanhoudende signalen hebben ertoe geleid dat de CLW in de tweede helft van 2016 onder haar leden een enquête heeft gehouden naar de hoeveelheid middelen die beschikbaar is, welke middelen dat zijn en de bereidheid om een overschot aan middelen beschikbaar te stellen voor anderen. Leden die geen middelen in huis hebben, is gevraagd waarom ze die (nog) niet hebben, of zij die zouden willen hebben en waar ze die bewaard zouden willen zien. De enquête is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid opgezet, niemand was of is voor derden te traceren. Er zijn 3092 enquêtes verstuurd, waarvan er 1758 (56,8%) zijn ingevuld, waarvan 2 onbruikbaar. De uitkomsten bevestigen het vermoeden dat er veel middelen ‘in omloop’ zijn en dat de behoefte enorm is: ruim 90% van wie geen middelen heeft, wil die wel.¹ De overige uitkomsten leren dat de tijd meer dan rijp is om de stap naar beschikbaarheid te zetten en dat daar realistische mogelijkheden voor zijn. Enkele belangrijke uitkomsten:

---

¹ Gert Rebergen: ‘Voorbereid’ – resultaten enquête laatstewilmiddelen’ Coöperatie Laatste Wil, 2016. ISBN: 9789082380088.

- Er zijn veel meer laatstewilmiddelen in omloop dan nodig voor eigen gebruik. Naar schatting het dubbele.
- Ongeveer 40% van de doses is afkomstig uit het buitenland, de overige 60% uit eigen land.
- Een grote meerderheid heeft oog voor kwaliteit en veiligheidsaspecten van de middelen.
- Aansluitend bij vorig punt: er is een duidelijke behoefte aan permanente, actuele adequate informatie over veilige laatstewilmiddelen.
- Een meerderheid van de ondervraagden is bereid om elkaar aan de middelen te helpen (overschot delen).
- De ondervraagden stellen legitimiteit van het beschikken over middelen boven het verbod op invoeren en/of doorgeven van laatstewilmiddelen. Andersom gezegd: voor hen wijken verboden voor het morele recht om de middelen te vergaren en eventueel aan anderen te geven.
- De ondervraagden zien een duidelijke rol voor de CLW bij het realiseren van beschikbaarheid en beheer van laatstewilmiddelen. Zelf blijven aanmodderen, bijvoorbeeld via bestellingen in het buitenland, wordt gezien als een noodoplossing.

De enquête toont aan wat al werd vermoed: ons land is toe aan een radicaal andere kijk op de veilige beschikbaarheid van een laatstewilmiddel. Vasthouden aan criminalisering heeft geen toekomst. Een groeiende groep hecht aan het zelf geregisseerde levenseinde zonder inmenging van hulpverleners en vindt de weg via bestellen en bezitten van middelen gerechtvaardigd. Het één houdt rechtstreeks verband met het ander. In vrijheid over het eigen sterven beslissen impliceert beschikking over veilige humane middelen. Ontwikkelingen in de samenleving over het zelfgewilde levenseinde en wat mensen zelf weloverwogen in geweten ter hand nemen, vragen om een paradigmawisseling. Het is niet meer vol te houden dat het zelfgewilde levenseinde a priori wijst op een dwaling, eenzaamheid of depressie, die altijd verholpen kan worden, die de waardering van ouderen in gevaar brengt en daarom uit de legaliteit moet blijven. Leven is een recht en geen plicht. Een mens moet de mogelijkheid hebben het toegangkaartje terug te geven (Dostojewski in *De gebroeders Karamazow*). Zeker, de weg naar het beschikbaar komen van middelen kent nog een aantal bochten. Veiligheid moet goed geregeld. Oneigenlijk gebruik is nooit volledig uit te sluiten. Tegelijk is het geen gewaagde veronderstelling dat in de huidige situatie waarin toe zijn aan het einde zonder dodelijke ziekte nog verdacht is, er een veel groter risico is op oneigenlijk en onveilig gebruik dan in een samenleving waar informatie en veilige toegankelijkheid maximaal geregeld zijn. Kortom, de

nadelen van de gewenste situatie staan ver in de schaduw van de nadelen van de huidige situatie. Nu nog stuit de (morele) legitimiteit van verkrijgen van laatstewilmiddelen op juridische illegaliteit. Dat wringt en maakt de huidige situatie onwenselijk, zowel moreel als in het licht van veiligheid. De CLW meent op grond van deze uitkomsten dat de tijd rijp is om laatstewilmiddelen legaal beschikbaar te maken en vooruitlopend daarop bestaande belemmeringen voor invoeren, in bezit hebben en delen op te heffen. Huidige verboden hebben geen grond meer. Het is tijd om legitimiteit en legaliteit van de vrijheid van sterven te verbinden. Voordat de tijd overrijp is en de praktijk op drift raakt. Dat bijvoorbeeld criminele organisaties dankbaar gebruik maken van volgehouden criminalisering van verkrijgen van laatstewilmiddelen. Humanisering van sterven wint terrein op de traditionele medicalisering van sterven. Parafrazerend op Drion: met welk recht blokkeert de overheid humanisering? Wij kunnen alleen gronden bedenken om humanisering te bevorderen.

Jos van Wijk, voorzitter Coöperatie Laatste Wil

Petra de Jong, bestuurslid Coöperatie Laatste Wil

Hans van Dam, onafhankelijk lid van de Leden Advies Commissie van de Coöperatie Laatste Wil.